

שונות



פינת הלשון

גם אפקט, מושג מעולם אחר לגמרי. האפקט קשור לרגש, למגע רוחני, לחיבה. אם לא נדייק ולא ניזהר בשימוש במילים לועזיות, עוד נגלה שאופן התבטאותנו מלא דפקטים, כלומר, דפקטיבי = לוקה בחסר.

את המונח תקן נמצא בכמה תרגומים, כל אחד ומובנו המסויים. כולנו מכירים את סטית התקן $\text{standard deviation} = (S.D.)$ המשמשת בסטטיסטיקה. אולם, המילה standard מובנה גם רמה של משהו, ביצוע או טיב של סחורה, וכדומה.

גם הנורמה היא תקן (לעיתים בדומה לסטנדרט) והיא רוצה להגדיר סוג, סחורה מיוצרת או עבודה מבוצעת בכמות שנקבעה, התנהגות מקובלת. מקור המילה בשפה הרומית, $\text{norma} =$ הזויתן, שמשמש בו הנגר כדי לבנות בוית ישרה. לפי כך, דבר נורמלי = תקני מתנהל על פי הנורמה = התקן, ונורמטיבי מתייחס לקביעת התקן.

ומה עם התקן של עובדים במפעל, של פקידים במשרד, של חיילים ביחידה? מסתבר, שתקנים לא חסרים לנו, עם ובלי סטיות, ובימים **כתקנם** – לא כתיקונם, אני מעיז להעיר – כל תקן בוודאי יאויש.

בסיכום, הנורמלי הוא תקני וכפי שהנורמה יוצרת זוית ישרה, הלוא מי שנורמלי עשוי להיות מרובע.

"זה פאקט, ופאקט זה עובדה!" – מי לא זוכר משפט מפורסם זה? אומרים, שבזמנו טבע הח' הרצפלד מטבע-לשון זה, בצד קקעו את העובדות בשטח. נראה, מניין צמח הפאקט. הכל מתחיל בפועל הרומי $\text{facere} =$ לעשות. דבר שנעשה או אירע בודאות, דבר שקיים באמת, וכדומה – זו עובדה $\text{factum} =$ ברומית, ועם עובדות אין להתווכח.

ממש מאותו השורש גזור ה-factor = גורם, כפי שאנו מכירים את המושג. זאת אומרת, הפאקטור הוא העושה (הגורם) שדבר שהוא ייעשה או יקרה. גם המילה האנגלית $\text{factory} =$ בית-חרושת מקורה בפועל הרומי לעשות, כי בדרך כלל בבהח"ר עושים, מייצרים דברים.

אולי זה מפליא, אך גם המילה אפקט $\text{effect} =$ גזורה מן השורש דלעיל. מן המילים ex + facere נוצרה המילה efficere הרוצה לומר: להביא לידי תוצאה. אזי התוצאה מן הפעולה הזאת נקראת effect , בהשמטת הסיומת הרומית. כדרך ההגיון, דבר או פעולה המביאים לידי התוצאה או לידי תועלת כלשהי הינו דבר אפקטיבי = יעיל בעברית, ואפקטיביות היא יעילות. למה לנו המילים הלועזיות הארוכות, אשר בנוסף לכל הבלבול גם גורמות לנו בעיות כתיב לא מעטות. בעברית אנו יותר יעילים ואין סוף לייעול. אדרבא, שיקום משהו וימצא מונח לועזי יותר קצר המקביל למילה ייעול!

אגב מן הרצוי לנקד מלים כמו אפקט, כי יש

מרדכי מלען